

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 20 december 2012

Mål nr

Ö 624-11

KLAGANDE

PS

c/o Advokatfirman Falk, Sjöberg & Partners AB

Ombud: Advokat GF och advokat MS

MOTPARTER

1. HM

2. Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag, 556002-7608

205 05 Malmö

Ombud för 1 och 2: Advokat UI

SAKEN

Rättegångskostnader

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges beslut 2011-01-07 i mål Ö 704-10

Dok.Id 74709

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax 08-561 666 86
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstadamstolen.se

Expeditionstid
08:45-12:00
13:15-15:00

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut befriar Högsta domstolen PS från skyldigheten att ersätta HM och Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag för deras rättegångskostnader i tingsrätten.

PS ska svara för sina egna rättegångskostnader i hovrätten och Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

PS har yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens beslut befriar honom från skyldigheten att ersätta HM och Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag för deras rättegångskostnader i tingsrätten och förpliktar dem att ersätta honom för hans rättegångskostnad i hovrätten.

HM och Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag har motsatt sig att hovrättens beslut ändras.

PS har yrkat ersättning för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen.

SKÄL

Bakgrund

1. PS väckte vid tingsrätten talan om ansvar och skadestånd mot HM, såsom ansvarig utgivare för Sydsvenskan, och mot tidningens ägare, Sydsvenska Dagbladets Aktiebolag. Han yrkade att HM skulle dömas för grovt förtal och att denne och bolaget skulle förpliktas att solidariskt betala skadestånd till honom på grund av tryckfrihetsbrottet. Bakgrunden till PSs talan var att

Sydsvenskan hade publicerat ett antal artiklar om honom med anledning av att han var misstänkt för mordet på utrikesminister AL, ett brott för vilket senare en annan person dömdes.

2. I tingsrätten prövade en jury frågan huruvida tryckfrihetsbrott hade förelegat. Juryn besvarade frågan nekande. Tingsrätten frikände därför HM och ogillade yrkandet om skadestånd. I domen förpliktades PS att ersätta HM och bolaget för deras rättegångskostnader.

3. PS överklagade tingsrättens beslut om rättegångskostnader och yrkade att hovrätten i stället skulle besluta att vardera parten skulle svara för sin rättegångskostnad i tingsrätten, varvid han hänvisade till bestämmelsen om kvittning av kostnader i 10 kap. 4 § lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden. Hovrätten har fastställt tingsrättens beslut.

Rättegångskostnader i tryckfrihetsmål

4. I tryckfrihetsmål där endast målsägande för talan tillämpas 18 kap. rättegångsbalken i fråga om rättegångskostnaderna (se 12 kap. 15 § första stycket tryckfrihetsförordningen och 31 kap. 11 § första stycket rättegångsbalken). För ett enskilt åtal gäller i princip samma regler för fördelning av rättegångskostnader som i ett tvistemål. Huvudregeln är att den part som förlorar målet ska ersätta motparten för dennes rättegångskostnad (18 kap. 1 § rättegångsbalken), men vissa undantag gäller, t.ex. om parten har föranlett onödig rättegång eller bara vunnit delvis (18 kap. 3 och 4 §§).

5. I 1991 års lag med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden finns dock en särskild regel som i tryckfrihetsmål kompletterar rättegångsbalkens bestämmelser om rättegångskostnader. I mål där en målsägande har fört talan får rätten enligt 10 kap. 4 §, om det finns skäl

till det, besluta att vardera parten ska svara för sin rättegångskostnad; detta gäller dock endast i de fall frågan huruvida brott föreligger har prövats av jury.

6. Den särskilda kvittningsregeln går tillbaka på 1949 års lag med vissa bestämmelser om rättegången i tryckfrihetsmål. Enligt 10 § i den lagen fick rätten, i mål där målsäganden hade fört talan och skriftens brottslighet hade prövats av jury, besluta att målsäganden och den tilltalade skulle stå sina egna rättegångskostnader ”om omständigheterna föranleda därtill”. Enligt 1944 års tryckfrihetskunniga, vars betänkande låg till grund för tryckfrihetsförordningen och 1949 års lag, borde rätten ha möjlighet att kvitta rättegångskostnaderna om omständigheterna föranledde till detta, men några mer utförliga överväganden redovisades inte i betänkandet. I detta och i propositionen uttalades dock att bestämmelsen avsåg sådana fall där rätten hade en annan uppfattning i brottslighetsfrågan än juryn, vare sig juryns utlåtande var friande eller fällande (se SOU 1947:60 s. 297 f. och NJA II 1949 s. 536). Någon liknande kvittningsregel hade inte funnits i den tidigare tryckfrihetsrättsliga rättegångslagstiftningen. Förr tillämpades kostnadsreglerna i den äldre rättegångsbalken i 1734 års lag, med den mer omfattande möjlighet till kvittning som då gällde när den som förlorat målet hade haft skälig orsak till rättegång (21 kap. 3 §).

7. Med en i förhållande till kvittningsregeln i 1949 års lag något annorlunda lydelse har en i sak motsvarande bestämmelse tagits in i 10 kap. 4 § i 1991 års lag, som ersatte 1949 års lag. Några särskilda överväganden eller kommentarer från lagstiftaren gjordes då inte (jfr prop. 1990/91:179).

8. Enligt vad som har uttalats i doktrinen innebär den särskilda kvittningsregeln en möjlighet för rätten att ge uttryck för en egen mening i ansvarsfrågan och markera att målsäganden har haft fog för sin talan trots juryns frikännande (se t.ex. Gustaf Petrén och Hans Ragnemalm, Sveriges grundlag, 1980, s. 473).

Frågan i Högsta domstolen

9. I Högsta domstolen är frågan om en tillämpning av kvittningsregeln i 10 kap. 4 § i 1991 års lag skulle kunna komma i konflikt med den s.k. oskyldighetspresumtionen i Europakonventionen och, när så är fallet, om det ändå finns förutsättningar att tillämpa regeln.

Kvittningsregeln och oskyldighetspresumtionen

10. Den enskildes rätt till en rättvis rättegång regleras i artikel 6 i Europakonventionen. I artikel 6.2 föreskrivs att den som har blivit anklagad för ett brott ska betraktas som oskyldig till dess hans skuld har blivit lagligen fastställd.

11. Artikel 6.2 i Europakonventionen innebär inte bara att den tilltalade ska anses som oskyldig under rättegången, dvs. till dess rätten har avgjort ansvarsfrågan. I artikeln ligger också att den tilltalade ska betraktas som oskyldig efter en friande dom. Om den tilltalade har frikänts, måste rätten alltså utgå från att han är oskyldig när den tar ställning till de andra frågor som aktualiseras i målet, t.ex. ett enskilt anspråk eller rättegångskostnaderna. En annan sak är att utgången i ansvarsfrågan inte nödvändigtvis bestämmer hur de andra frågorna avgörs. En tilltalad kan sålunda vara skadeståndsskyldig fastän han frikänns. Vid ett enskilt åtal kan det i vissa fall vara aktuellt att – trots en frikännande dom – inte tillerkänna den tilltalade full ersättning för sina rättegångskostnader. Vid bedömningen av dessa frågor kan delvis samma omständigheter ha betydelse som har inverkat på bedömningen av det straffrättsliga ansvaret, men rätten får då inte uttala något som kan uppfattas som ett ifrågasättande av frikännandet.

12. Till stöd för en tillämpning av kvittningsregeln i 10 kap. 4 § i 1991 års lag har PS åberopat i första hand att juryns frikännande var felaktigt och att det har förekommit grovt förtal. Hans inställning är alltså i linje med vad som anvisas i motiven till regeln; genom en tillämpning av regeln ska rätten ge uttryck för en annan uppfattning i skuldfrågan än juryn.

13. En kvittning av rättegångskostnaderna av det anförda skälet skulle komma i konflikt med oskyldighetspresumtionen i artikel 6.2 i Europakonventionen. Genom juryns frikännande är skuldfrågan slutligt avgjord, och den tilltalade ska alltså betraktas som oskyldig också när rätten tar ställning till rättegångskostnaderna i målet. En tillämpning av 10 kap. 4 § i 1991 års lag i enlighet med vad PS i första hand har gjort gällande kan därför inte komma i fråga.

Kan kvittningsregeln tillämpas i andra fall?

14. I Högsta domstolen har PS åberopat även att han har haft skälig anledning att få tvisten prövad. Frågan blir då om det finns förutsättningar att av detta skäl kvitta rättegångskostnaderna med tillämpning av 10 kap. 4 § i 1991 års lag. Så länge de omständigheter som anförs för kvittning inte innebär att den frikände pekats ut som skyldig till brott, utgör oskyldighetspresumtionen inte hinder mot kvittning.

15. Enligt regeln får rätten kvitta rättegångskostnaderna om det finns skäl för det. Som framgår anges i motiven en viss åsyftad tillämpning, nämligen när rätten har en annan uppfattning i brottslighetsfrågan än juryn. I lagtexten gavs regeln emellertid en öppen utformning. I Högsta domstolen har den utgjort stöd för kvittning av kostnaderna när rättens frågor till juryn hade varit felaktigt ställda (se NJA 1976 s. 150).

16. På tryckfrihetsområdet gäller särpräglade processuella förhållanden i de fall brottslighetsfrågan prövas av en jury. Juryn motiverar inte sitt utslag, och

ett friande utslag kan inte överklagas. Även om juryn ska tillämpa lagen, förutsätts den samtidigt kunna göra en friare bedömning av det föreliggande processmaterialet och dra andra slutsatser av detta än juristdomaren (jfr SOU 1947:60 s. 185). I vissa situationer kan den som har utsatts för en negativ publicitet ha haft en fullgod anledning att få sin sak prövad i domstol, trots att målet sedan slutar med att han förlorar på grund av att juryn frikänner. Beroende på omständigheterna kan det då finnas skäl att kvitta rättegångskostnaderna. Detta innebär inte att juryns utslag inte respekteras. Bestämmelsen i 10 kap. 4 § i 1991 års lag ger utrymme för en sådan tillämpning.

17. De aktuella publiceringarna rörde misstanke om ett allvarligt och synnerligen uppmärksammat brott. Artiklarna innehöll detaljerade uppgifter om PSs person och hans förflutna. De fick också stor spridning. Mot den bakgrunden fanns det befogad anledning för PS att få sin sak prövad i domstol. Det var inte heller på förhand givet hur en jury skulle bedöma frågan om tryckfrihetsbrott. Med beaktande av det nu sagda och omständigheterna i övrigt finns det skäl att kvitta kostnaderna i tingsrätten.

Rättegångskostnaderna i förevarande mål

18. PS har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i hovrätten och Högsta domstolen, medan HM och bolaget inte har framställt något yrkande om ersättning för rättegångskostnader i dessa instanser.

19. Rätten ska självmant pröva om 10 kap. 4 § i 1991 års lag ska tillämpas (jfr 18 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken). Överklagandeprocessen i hovrätten och Högsta domstolen har dock gällt just frågan huruvida det fanns skäl att kvitta rättegångskostnaderna i tingsrätten med stöd av denna bestämmelse.

20. Visserligen vinner PS målet, men den grund på vilken han får framgång har han åberopat först i Högsta domstolen. Tvisten har också handlat huvudsakligen om den i första hand åberopade grunden och frågan om förhållandet till Europakonventionen, en grund som inte har lett till bifall. PS bör därför svara för sina egna rättegångskostnader i hovrätten och Högsta domstolen.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Kerstin Calissendorff, Johnny Herre, Martin Borgeke och Dag Mattsson (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Peder Bjursten